

www.psikeart.com

psikeart

OYUN

Nerede çocukluğum?

YANKI YAZGAN

Oynamaya geldik oynamaya

EMİNE ZİNNUR KILIÇ

Dışın dışın game over

AYŞEN COŞKUN

**Ona bir maske ver
sana gerçeği söylesin**

İNCİ DOĞANER

Oyunu bozan kötü borazan

ALİ RIZA TURA

Çanak çömlek patladı!

TUBA AKYOL

İki oyun birden

TAN TOLGA DEMİRCİ

**"Oyun, hayata
en çok benzeyendir"**

Bahadır Baruter

SÖYLEŞİ: MİNE SÖĞÜT

Çocuk oyunları

HRANT DİNK

Emine ZİNNUR KILIÇ

Oyun içgüdüğü

Oynamaya geldik oynamaya

İnsanların oyun oynama içgüdüğü hiç azalmaz. İnsan topluluklarının varkalıma hizmet etmediği, karın doyurmadığı halde sürdürdüğü pek çok şey oyundur. Yavrudaki lokomotor oyunlar sporun, ses oyunları dilin olduğu gibi müziğin ve edebiyatın kökenini oluşturur. Bunların birleşiminden tiyatro, sinema gibi görsel sanatlar gelişir. Kısacası kültür ve sanat dediğimiz ne varsa hepsi aslında oyun içgüdüğünden türemiştir.

“Varolmanın Dayanılmaz Hafifliği” romanında Kundera “hayatın provası yok!” der; “hayat öncesi ilk prova hayatın kendisiyse ne değeri olabilir yaşamının?” Gerçekten hayatın provası yok mudur? Bir bütün olarak baktığımızda evet; ama parça parça baktığımızda her parçanın provaları ve provaların da provaları vardır. Evdeki kedimin tekrar tekrar yaptığı avlanma provasına bakıyorum.. Kaptığı yumuşak top ağzında koltuğun tepesine zorlukla tırmanıyor, her seferinde top ağzından düşüyor, aslında düşmüyor, dikkatlice bakınca görüyorum ki bilinçli bir şekilde bırakıyor ve sonra koşturup onu kaçmadan kapıyor, ve tekrar koltuğa tırmanıyor zorlukla... Sisifos söylencesinin farklı boyutta bir tekrarı... Bu enerji gerektiren çabanın anlamını çözmek zor. Enerjinin verimli kullanımı için bu kadar ince bir düzeni olan canlı vücudu, sonuçta hiç karın doyurmayan bir işe niye bu kadar enerji ayırsın?

Kedimin yaptığı şeyin adı “oyun oynamak”. Bunun gibi pek çok oyunu var... Yemeğini yemeden önce top gibi yuvarlamayı, kaybetmiş gibi yapıp heyecanlanmayı, sonra gidip bulmayı da seviyor. Örtülerin altına saklanıp aniden çıkıp ayaklarına saldırması da oyun... Gerçek bir saldırı olmadığını, oyun olduğunu biliyorum çünkü bu oyunda can yakmak yok...

© ERCAN ŞENKAYA

Tırnaklar çıkmıyor... Ani bir saldırı, sonra tekrar saklanma... Tekrar saldırı.... "Yine kendini kaplan zannediyor!" Bu davranışları kimseden öğrenmedi, bulduğumuzda daha bir iki haftalık... O zaman nereden biliyor oyunun kurallarını? Daha da önemlisi ne zaman "oyun", ne zaman "oyun değil" olduğunu bana nasıl anlatabiliyor? Kedi yavrularının birbirleriyle oynamalarını izlersek de görürüz ki birbirlerine saldırıp ısırırlar, ama her iki taraf da ısırmanın gerçek bir ısırma değil oyun olduğunun bilincindedir. Oyun davranışı "şu anda yaptığımız şey oyun!" yan mesajı ile birlikte başlatılır. Böylece saldırı benzeri davranışlar gerçek bir saldırı olmadan "mış gibi yapılarak" karşılıklı tekrarlanır. Her iki taraf da bu davranışların oyun olduğunun bilincindedir ve oyunun kurallarına

uyarlar. İşte size hayvanlar arasında iletişim ve meta-iletişimin varlığının net bir göstergesi.. Oyun dediğimiz fenomenin en ilginç yönü, bu davranışın insana özgü olmaması, çok benzer kurallarla tüm hayvan türlerinde hatta sürüngenlerde bile görülen bir davranış dizgesi ve içgüdüsel olarak ortaya çıkmasıdır. Bu yüzden de oyunu en basit haliyle anlamamanın yolu hayvanların oyunlarını izlemekten geçer.. Hayvan zihni çalışmacıları oyunu, "görünüşte uyum sağlama, türün ya da bireyin varlığına yönelik bir amaç bulunmadan, türe özgü motor programların yetişkinlerin davranışlarına kıyasla daha yoğun, daha çok yinelenmeye dayalı ya da daha düzensiz bir biçimde kullanılmasını, ya da farklı durumlara özgü tepkilerle bir arada sergilenmesini içeren

davranışlar" olarak tanımlamışlardır. Hayvanlarda oyun davranışlarını araştıran çalışmalar oyunun işlevi konusunda üç temel görüş ortaya çıkarmıştır. Bunların ilki davranışsal esnekliğin ve çevre ile uyumun gelişmesine yardımcı olduğu; ikincisi bilişsel ve motor becerilerin gelişimine katkıda bulunduğu; üçüncüsü yakın akrabaların tanınmasını ve hiyerarşi ilişkileri de dahil olmak üzere toplumsal öğrenmeyi kolaylaştırdığıdır. Bunların her birinde oyun, söz konusu becerilerin -hayvanın onlara gereksinim duyacağı kritik durumlarla karşılaşmadan önce güvenli bir ortamda gelişmesi ya da kusursuzlaşmasına hizmet eder. Oyun, doğası gereği kendiliğinden ortaya çıkar ve etkin koşullandırma kuramının gerektirdiği yönlendiricilikten uzaktır. Oyunun ödülü kendisi olmalıdır. Hayvanlarda oyun bilişsel ve motor yetilerin gelişmesine, kendini çevreye göre ayarlamaya, toplumsal yeteneklerin gelişmesine hizmet eder. Hayvanlarda aktif oyun oynama dönemi ne kadar uzun ise bilişsel yeteneklerin gelişimi de o derece ileridir. İnsanlarda ise oyun oynama içgüdüğü yaşam boyu sürer. Hayvanların oyunları lokomotor oyun, avlanmaya yönelik oyun, nesnelere oyun ve sosyal oyun olarak sınıflandırılır. Bu oyun türlerinin tümü birbirine paralel olarak hatta iç içe gelişir. Aynı sınıflandırmayı insan yavrusu için de yapmak hiç yanlış olmayacaktır. Bebekler çoğu zaman daha meme emerken oynamaya başlarlar. Anne memesini ağzından kaçırma ve tekrar yakalama oyunu yavrunun ilk oyunlarından birisidir ve benim kedimin oyuncağını düşürür gibi yapıp yakalamasından pek farkı

yoktur. Bu ilk oyunlar lokomotor oyunlardır. İlk sosyal oyun da aynı dönemlerde başlar. Anne bebeğin doydüğünü ve oyun isteğini fark ettiğinde ilk karşılıklı oyunu başlatır. Bu oyun annenin başını bebeğe doğru yaklaştırıp kaçırmaması, ağzını açıp kapatması ve aynı anda sesler çıkarması ile başlar. Bebek ise bu oyuna tüm vücudu ile katılır. Vücudu heyecan ve gevşeme halleri arasında gidip gelir. Bebeğin becerileri arttıkça nesne oyunları başlar, elleri ve ayaklarıyla, annenin burnuyla oynar. Sonra saklanma ve bulunma oyunları gelişir. Bebek anneyi kaybedip bulurken, bir yandan kaybetme ve bulma oyunu ayrılık kaygısı ile baş etme becerilerinin gelişimini diğer yandan da "nesne kalıcılığının" gelişimini destekler. Örtünün altına saklanan oyuncak bulmak bebek için heyecan verici bir oyundur. Bu oyunu tekrar tekrar oynarken bebek gözünün önünde görmediği nesnelere varlığını kavramaya başlar.

Dil gelişimi süreci de bir dizi oyun içerir. Bebek çıkardığı seslerle "oynar". Bebeğin tek başına iken çeşitli sesler çıkararak oynadığı oyun, çevresindeki kişilerin onun seslerini taklit etmesi ile bir sosyal oyuna dönüşür. Dünyadaki bütün bebeklerin ilk çıkardığı heceler genelde "ma-ma", "ba-ba", "de-de" gibi ses tekrarlarıdır. Bebek bu sesleri bir anlam atfetmeden çıkarır. Çevresindekiler onun çıkardığı sesleri taklit eder ve bu seslere anlamlar atfeder. Yeni bir karşılıklı oyun başlamıştır. Çevresindekilerin katılımı bebeğin bu oyunun kurallarını kavramasını ve böylece de dil gelişiminin ilk adımlarını atmasını sağlayacaktır. Çevredeki yetişkinler

bebeğin çıkardığı sesleri neredeyse içgüdüsel olarak taklit ederler. Böylece dil oyunu başlar ve insanlar arasındaki sözel iletişimin ilk adımları atılır. Bu dönemlerde önceleri nesnelere izlemeye ve yakalamaya yönelik oyunlar oynayan bebeğin nesne oyunlarında da bir değişim olur. Dikkat nesnelere çok onların işlevlerine yönelir. Nesnelere işlevlerine yönelik ilginin artışı ile birlikte bu değişim alet kullanma becerisinin başlangıcına ve aynı zamanda da nesnelere temsili oyunun başlamasına öncülük eder.

Temsili ya da sembolik oyunların başlaması genelde bir yaşından sonra olur. Artık ucuna ip bağlanıp çekilen nesne arabayı temsil edebilir, birden fazla nesneyi kullanarak "masuscuktan oyun" oynayabilir. Örneğin oyuncak kaşıkla annesini masuscuktan beslemekten bebeğini beslemeye, sonra da bebeklerin birbirine yemek yedirdiği daha karmaşık oyunlara geçer. Oyuncak nesnelere gerçeklerini temsil etmeye başlarken sesler de nesnelere temsil etme özelliği kazanır. Önceleri ses oyunu olarak çıkarılan iki heceli sesler giderek "mama", "baba", "dede" gibi anlamlar kazandıkça sesler dış dünyadaki nesnelere temsil etme özelliğine kavuşur, ilk anlamlı sözcükler ortaya çıkar.

Dil gelişiminin sembolik oyun oynama becerisi ile birlikte geliştiğine dair en önemli kanıt, dil gelişiminin olmadığı ya da geç ve yetersiz olduğu otizm tablolarında sembolik oyunun da gelişmemesidir. Sembolik oyunun yokluğu otizm tanısı için en önemli kriterlerden birisi kabul edilir. Ancak özellikle doğuştan itibaren başlayan otizm tablolarında bunun öncesinde de normal çocuklardaki oyun içgüdüsel yokluğu dikkat çekicidir. Otistik

bebekler normal bebeklerden farklı olarak annelerine oyun oynamaya hazır olduklarının işaretlerini vermezler. Oyun oynamayı talep etmezler. Sanki oyun içgüdüleri doğuştan yok gibidir. Oyun içgüdüsel olmadığına da karşılıklı sosyal ilişkiden keyif alma, iletişim kurma ve sonra da dil gelişimi olmaz. Belki otizmi bir "oyun içgüdüsel yokluğu" olarak tanımlamak da mümkündür.

İnsanlardaki dil gelişimi sürecinin lokomotor oyun (ses çıkarma), sosyal oyun (karşılıklı ses çıkarma-taklit), nesne oyunu (nesnelere yerine sembol kullanma) becerilerinin bir karışımı olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Dil gelişimi sürecinin bu iç içe geçmiş oyunlarla gittiğinin bir başka göstergesi de dille oyun oynamanın insan yaşamının her evresinde farklı biçimlerde ortaya çıkmasıdır. Çocuklar 3-5 yaşlarında ritmik sesler içeren kelimeleri art arda koyarak tekrarlamaktan çok hoşlanırlar. Bundan sonraki aşamada çocukların oyunlarına eşlik eden tekerlemeler gelir. Giderek dilin pragmatikliğine yönelik oyunlar başlar. Sorulan sorulara saçma yanıtlar vermek gibi ya da bitmek bilmez "Sana bir kurbağa masalı anlatayım mı?" oyununda olduğu gibi... Bir oyun olarak ortaya çıkan dil kendi üstüne yaptığı sonsuz katlanmalarla giderek oyunların aracı olmaya başlar.

İnsanların oyun oynama içgüdüsel hiç azalmaz. İnsan topluluklarının varkalıma hizmet etmediği, karın doyurmadığı halde sürdürdüğü pek çok şey oyundur. Yavrudaki lokomotor oyunlar sporun, ses oyunları dilin olduğu gibi müziğin ve edebiyatın kökenini oluşturur. Bunların birleşiminden tiyatro, sinema gibi görsel sanatlar gelişir. Kısacası kültür ve sanat dediğimiz ne varsa hepsi aslında oyun içgüdüselinden türemiştir. ●